

Szarmatakori telep Hódmezővásárhely-Kopáncson.

(Idetartozik az LII—LVI. tábla.)

Hódmezővásárhely Kopáncs nevű határrészében a 10. dülő elején van Szent János 423. számú tanya. A tanya maga az egykori Gyúlóeret kísérő vonulaton van. Évekkel ezelőtt a tanya mögötti területen szőlő alá fordították a földet, s ez alkalommal kerültek elő szarmatakori leletek, amelyeknek legnagyobb része elkallódott. Valószínűleg sírból került elő egy négyszegletes agyagedényke, amelyet mind a négy oldalán lencseszerű bemélyítések díszítettek, továbbá egy kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott, végein kissé vas-tagodó karperec.¹ 1931-ben a tanya előtti területen végzett próba-ásatáskor árpádkori sírokat találtunk; a tanya háta mögött a bevetett évelő növények miatt nem lehetett a kutatást folytatni.

1942. év augusztusában végre sikerült a tanya mögötti területen is hitelesítő ásatást végezni, s ennek eredményeként tíz szarmatakori gödröt feltárni.

1. gödör. Méhkasformájú, 1. típus.² Körvonala 60 cm mélyen bontakozik ki (a továbbiakban m), az átmérője itt 128 cm (a továbbiakban á), mélysége 130 cm (a továbbiakban M), fenékátmérője 190 cm (a továbbiakban A). Említésre méltó leletei a következők: 1. Ismeretlen rendeltetésű vastárgy. A gödör aljának észak-északnyugati részében három ép edényke és egy törött tálacska került elő. — 2. Szürke, jól iszapolt, kihajló peremű, korongon készült öblös edényke (LII. 1.).³ — 3. Szürke, jól iszapolt, korongon készült, öblös edényke (LIII. 4.). — 4. Szürke, jól iszapolt, korongon készült, öblös edényke

¹ Dolgozatok, 1931. 93. 1.

² A méhkasformájú gödrök egyik típusánál a gödrök fala trapézformájú metszetet ad, ezt neveztük el 1. típusnak, a másik formánál a metszet félkörformájú, ez a 2. típus.

³ Táblamagyarázat: LII. tábla: 1., 2., 7.: 1. gödör; 3., 5., 8.: 10. gödör; 6., 9.: 2. gödör; 10.: 3. gödör (valamennyi $\frac{1}{4}$ nagyságban); LIII. tábla: 1., 9.: 8. gödör; 2., 6—8.: 10. gödör; 3.: 2. gödör; 4.: 1. gödör; 5.: 3. gödör (1—8: $\frac{1}{4}$, 9: kb. $\frac{1}{10}$ nagyság); LIV. tábla: 1—13.: 2. gödör; 14—27.: 4. gödör (valamennyi kb. $\frac{1}{3}$ nagyság); LV. tábla: 1—25.: 5. gödör (valamennyi kb. $\frac{1}{3}$ nagyság); LVI. tábla: 1—27.: 10. gödör (valamennyi kb. $\frac{1}{3}$ nagyság).

(LII. 2.). — 5. Szürke, jól iszapolt, behúzott peremű, korongon készült tálcaska (LII. 7.). — 6. Kétfülű korsó nyaka és a két fül csonkja. Kívül zöldmázas. Provinciális árú. Szürke, jól iszapolt, csonkakúp formájú tál töredéke. Típusa az LIII. 7. ábra példányáéval egyezik. — 8. Függőleges nyakú, öblös edényke töredéke. Jól iszapolt piros színű. — 9. Jól iszapolt halványpiros, hordóformájú edény két töredéke. — 10. Szürke, jól iszapolt agyagveder átllyukasztott töredéke. — 11. Kerek, lapos orsókarika, szürke, jól iszapolt edény aljából. — 12. Több-ször tagolt szürke színű korsófül töredéke. — 13. Szemesés anyagu edénytöredék, ferdén haladó tüzeléses díszítéssel. Barnás színű. — 14. Edényperemtöredék, szemesés szürke anyagból, ferdén haladó tüzeléses vonalkázás díszíti. — 15. Szürke, jól iszapolt edénytöredék, besímított rácsmintás díszítéssel. — 16. Szürke, jól iszapolt edénytöredék, egyik sávbán besímított háromszögalakú díszítéssel, másik fölötté levő sávbán besímított hullámvonalas dísz látható. — 17. Szürke, jól iszapolt edénytöredék, amelyen besímított négyszögű díszek, símán hagyottakkal váltakoznak. Ez utóbbiakat átló irányban két bekarcolt, egymással párhuzamos egyenes szeli át. — 18. Szürke, jól iszapolt edény töredék, besímított háromszögű díszszel. — 19. Kaptafaformájú csiszolt őskori kőbalta.

2. gödör. Méhkasformájú. 2. típus. M: 145, m: 54, A: 96, á: 80 cm. Említésre méltó leletei a következők: 1. Durva, halványpiros nagyobb-méretű edény. Öblösödik, kihajló peremét ujjbenyomások tagolják (LII. 9.). — 2. Szemesés iszapolású, szürkés színű, kihajló peremű edény. A vállmagasságban öblösödik (LII. 6.). — 3. Durva anyagú, kihajló peremű, öblös edényke. Fekete színű (LIII. 3.). A nyakhajlásban lévő díszítést ferdén haladó, apró tüzelésekből álló vonalak adják. — 4. Szürke, jól iszapolt csonkakúp formájú tál peremrésze (LIV. 1.). — 5. Szürke, jól iszapolt nagyobb edény alja (LIV. 2.). — 6. Szemesés iszapolású, halványpiros edény díszített töredéke. Körbefutó párhuzamos vonalkázások által szabadon hagvott edényrészen, körömszerűen benyomott fogazásos dísz látható (LIV. 3.). — 7. Szürke, jól iszapolt korsó kerek metszetű füle (LIV. 4.). — 8. Hengeres kalcium-gvöngy (LIV. 5.). — 9. Durva, barna színű edény peremrésze (LIV. 6.). — 10. Halványpiros, jól iszapolt tál pereme (LIV. 7.). — 11. Szürke, jól iszapolt edényfedő (LIV. 8.). — 12. Kettőscsonkakúp formájú orsógomb fele (LIV. 9.). — 13. Szürke edény töredéke, ferdén besímított részek símán hagyottakkal váltakoznak rajta (LIV. 10.). — 14. Szürke, jól iszapolt nagyobb méretű edény peremrésze (LIV. 11.). — 15. Hegvesre csiszolt, belül üres csonttárgy (LIV. 12.). — 16. Hegyesre csiszolt, belül üres csonttárgy (LIV. 13.).

3. gödör. Méhkasformájú. 2. típus. M: 165, m: 80, A: 130, á: 75 cm. Említésre méltó leletei a következők: 1. Nagyméretű, szürke, jól iszapolt agyagveder felső (LII. 10.) és alsó része (LIII. 5.). A két fél nem volt összeilleszthető. Az agyagveder vállán ferdén besímított részek, símán hagyottakkal váltakoznak. — 2. Szürke, jól iszapolt tál

átlyukasztott alja. — 3. Durva, csonkakúpformájú edényfedő fogója.⁴ — 4. Szürke, jól iszapolt hordóformájú edény két töredéke. — 5. Halványpiros, jól iszapolt tál peremrésze.⁵ — 6. Szájnyílás felett átívelő fülű edény töredéke.⁶ — 7. Óskori bütykös edény töredéke.

4. gödör. Méhkasformájú, 2. típus. M: 200, m: 80, A: 140, á: 123 cm. Említésre méltó leletei a következők: 1. Dragg. 37. típusú terra-sigillata tál peremrésze (LIV. 14.). — 2. Dragg. 37. típusú tál peremrésze (LIV. 15.). — 3. Bélyeges díszű terra-sigillata tál töredéke (LIV. 16.). — 4. Durva anyagú, barnásfekete színű edénytöredék (LIV. 17.), egymást keresztező bekarcolt vonaldíszsel. — 5. Óskori, kaptafaformájú, kisméretű kőbalta (LIV. 18.). — 6. Világos szürke, jól iszapolt tál peremtöredéke (LIV. 19.). — 7. Szürke, jól iszapolt tál peremtöredéke (LIV. 20.).⁷ — 8. Szürke, jól iszapolt nagyobb edény pereme (LIV. 21.). — 9. Szürke, jól iszapolt kisebb tál peremrésze (LIV. 22.).⁸ — 10. Szürke, jól iszapolt kisebb tál peremrésze (LIV. 23.).⁹ — 11. Szürke, jól iszapolt, tagolt peremű tál töredéke (LIV. 24.). — 12. Nagyobb méretű, szürke, jól iszapolt edény alja (LIV. 25.). — 13. Szürke, jól iszapolt tál talpa, mind a két oldalon a közepén átfúrás nyomai (LIV. 26.). — 14. Szürkésbarna, szemcsés anyagú edényperem része. A nyakhajlásban ékalakú, mélyített díszekből álló sor halad körbe (LIV. 27.).

5. gödör. Méhkasformájú, 1. típus. M: 145, m: 40, A: 200, á: 140 cm. Említésre méltó leletei a következők: 1. Szürke, jól iszapolt tál belül üres talpa (LV. 1.). — 2. Szürke, jól iszapolt tál alja (LV. 2.). A töréselfületek le vannak csiszolva. — 3. Barnáspiros durva edény oldalrésze (LV. 3.). Bekarcolt párhuzamos vonalakkal és bemélyített karomszerű mintákkal van díszítve. — 4. Szalagfüles kis edény töredéke (LV. 4.), halványpiros színű. Óskori. — 5. Szürke, jól iszapolt tál töredéke, kissé tagolt peremű (LV. 5.). Függetlenül besímitott vonalkézással van díszítve. — 6. Szürke, jól iszapolt tál átlyukasztott peremrésze (LV. 6.). — 7. Szürke, jól iszapolt korszó szalagfüle (LV. 7.). — 8. Szürke, jól iszapolt tál peremrésze (LV. 8.). — 9. Szürke, jól iszapolt edénytöredék, besímitott rácsmintás díszsel (LV. 9.). — 10. Szürke, jól iszapolt tál átlyukasztott peremrésze (LV. 10.). — 11. Amphoraszerű, halványpiros korszó szalagfüle (LV. 11.). — 12. Szürke, jól iszapolt tál pereme és oldalrésze (LV. 12.).¹⁰ — 13. Durva anyagú, fekete színű edényfedő fogója (LV. 13.). — 14. Nagyméretű agyagveder peremének egy része (LV. 14.). A vállmagasságban függőleges besímitásnak a maradványai látszanak. — 15. Szürke, jól iszapolt korszó hengeres nyaktöredéke (LV. 15.). — 16. Világos szürke, jól

⁴ Típusa a Dolgozatok, 1935. XXXV. 10.-kel egyezik.

⁵ Típusa a Dolgozatok, 1935. XXXVI. 1.-vel egyezik.

⁶ Típusa a Dolgozatok, 1939. XVIII. 3.-kal egyezik.

⁷ Típusa a Dolgozatok, 1941. XXXV. 3.-kal egyezik.

⁸ Típusa a Dolgozatok, 1941. XXXII. 13.-kal egyezik.

⁹ Típusa a Dolgozatok, 1941. XXXV. 2.-kel egyezik.

¹⁰ Típusa a Dolgozatok, 1941. XXXIV. 11.-kel egyezik.

iszapolt korsó tagolt szalagfülének töredéke (LV. 16.). — 17. Szürke, jól iszapolt edény kihajló peremének töredéke (LV. 17.). — 18. Szürke, jól iszapolt gömbölyű edény oldalrésze, a vállmagasságban besímitott hullámvonaldísszel (LV. 18.). — 19. Szürke, jól iszapolt agyagveder vízszintes peremrésze (LV. 19.) — 20. Szürke, jól iszapolt tál peremrésze (LV. 2.). — 21. Szürke, jól iszapolt tál átlukasztatott talpa (LV. 21.). — 22. Szürke, jól iszapolt tál peremrésze (LV. 22.). — 23. Barnásfekete, durva anyagú edény peremének és oldalának töredéke (LV. 23.). A nyakhajlásban bekarcolt párhuzamos vonalak, alattuk pedig ékalakú mélyített díszek vannak. — 24. Halványpiros, szemcsésen iszapolt edény oldalrésze (LV. 24.). Bekarcolt párhuzamos vonalak és ferdén benyomott ékalakú minták díszítik. — 25. Halványpiros, szemcsés iszapolású edény peremrésze (LV. 25.). Bekarcolt párhuzamos vonalak és alattuk, benyomott karomszerű minták díszítik.

6. gödör. Hengeres formájú. M: 140, m: 50, Á: 170 cm. Említésre méltó lelet nem volt benne.

7. gödör. Méhkasformájú, 2. típus. M: 140, m: 60, Á: 150, á: 125 cm. Néhány, a forma szempontjából jellegtelen szürke edénycserépen kívül semmi sem volt benne.

8. gödör. Méhkasformájú, 2. típus. M: 190, m: 70, Á: 160, á: 120 cm. Említésre méltó leletei a következők: 1. Halványpiros színű agyagveder (LIII. 9.). — 2. Durva anyagú, halványpiros színű, kihajló peremű öblösödő edény (LIII. 1.). — 3. Szürke, jól iszapolt nagyobb agyagveder alja. — 4. Halványpiros, jól iszapolt tál peremrésze.¹¹ — 5. Szürke, jól iszapolt hordóformájú edény töredéke. — 6. Szürke, jól iszapolt edény töredéke, besímitott hullámvonaldísszel. — 7. Szürke, jól iszapolt korsó nyaktöredéke. Függetlenül haladó, egymástól 1 cm-re besímitott párhuzamos vonalakkal van díszítve. — 8. Szürke, jól iszapolt edényoldalból készült orsókarika töredéke. — 9. Durva anyagú, barnásfekete edény oldalrésze, ujjbenyomással tagolt szalagdísz van rajta.

9. gödör. Méhkasformájú, 2. típus. M: 170, m: 120, Á: 160, á: 40 cm. Említésre méltó leletei a következők: 1. Ismeretlen rendeltetésű vastöredék. — 2. Szürke, jól iszapolt vízszintesen kihajló peremű edény töredéke. — 3. Szürke, jól iszapolt korsó szalagfülének töredéke. — 4. Szürke, jól iszapolt nagyobb edény töredéke, két egymás alatt futó besímitott hullámvonal díszíti. — 5. Szürke, jól iszapolt edénytöredék, öt egymással párhuzamos, bekarcolt hullámvonaldísszel.

10. gödör. Tulajdonképpen három egymásba nyíló gödör. Az elsőnek felső átmérője 260 cm. Ami a formáját illeti, szája hengeres, a középső rész kettőscsonkakúp formájú, az alsó rész ismét hengeres, mélysége 310 cm. A második gödör csonkakúp formájú, felső átmérője 175, mélysége 150 cm. A harmadik gödör méhkasformájú (2. típus); M: 160, Á: 175 cm. Említésre méltó leletei a következők: 1.

¹¹ Típusa a Dolgozatok, 1941. XXXII. 13.-kal egyezik.

Szürke, jól iszapolt egyfűlű korsó töredéke (*LIII. 2., LII. 8.*), A vállmagasságban besímitott négyszögletes részek simán hagyottakkal váltakoznak. Ez utóbbiakat átló irányában besímitott kettős párhuzamos vonalak díszítik. — 2. Vízszintesen kihajló peremű, nagyobb méretű, szürke, jól iszapolt edény pereme és nyakának egy része (*LII. 3.*). A nyak hajlásában bekarcolt hullámvonaldísz látható. — 3. Csonkakúp formájú, szürke, jól iszapolt tál (*LII. 5.*). — 4. Csonkakúp formájú, jól iszapolt, szürke tál (*LIII. 6.*). — 5. Kissé ívelt profilú, csonkakúp formájú tál, szürke, jól iszapolt anyagból (*LIII. 7.*). — 6. Szürke, jól iszapolt tál, mélyített vonallal tagolt oldallal (*LIII. 8.*). — 7. Szürke, jól iszapolt vízszintesen kihajló peremű tál töredéke (*LVI. 1.*). A peremet besímitott rácsmintás dísz élénkíti. — 8. Besímitott díszű szürke tál (?) töredéke (*LVI. 2.*). — 9. Szürke, jól iszapolt kihajló peremű edény töredéke (*LVI. 3.*). — 10. Szürke, jól iszapolt edénytöredék, bekarcolt, egymással párhuzamos hullámvonalak díszítik (*LVI. 5.*). — 11. Szürke, jól iszapolt edénynyak része, besímitott ferde vonaldíszsel (*LVI. 4.*). — 12. Szürke, jól iszapolt, nagyobb méretű edény vállrésze (*LVI. 6.*). Besímitott rácsmintás dísz van rajta. — 13. Szürke, kissé szemcsés anyagú edénytöredék, bordázott felületű és besímitott apró vonalkázás díszíti (*LVI. 7.*). — 14. Szürke, jól iszapolt nagyobb méretű edény vállrésze (*LVI. 8.*), besímitott rácsminta díszíti. — 15. Szemcsés anyagú, barnás színű edény oldalrésze, bekarcolt párhuzamos, továbbá alatta ferdén haladó mélyített vonalak díszítik (*LVI. 9.*). — 16. Szürke, jól iszapolt nagyobb edény vállrésze (*LVI. 10.*). Besímitott rácsminta díszíti. — 17. Szürke, jól iszapolt edénytöredék, ferde rovátkolás díszíti (*LVI. 11.*). — 18. Szürke, jól iszapolt edénytöredék (*LXI. 12.*). Fügőlegesen besímitott vonalkázás látszik rajta. — 19. Bekarcolt hullámvonaldíszű, szemcsés anyagú, barnás-fekete peremrész (*LVI. 13.*). — 20. Durva anyagú, piros színű peremtöredék (*LVI. 14.*). Párhuzamos mélyített vonalak díszítik. — 21. Terra-sigillata tál töredéke, tojásfüzérdíszsel (*LVI. 15.*). — 22. Szürke, jól iszapolt, vízszintes peremű edény töredéke (*LVI. 16.*). — A peremen és az oldalon besímitott hullámvonaldísz látható. — 23. Szürke, jól iszapolt tál (?) kissé tagolt peremrésze (*LVI. 17.*). — 24. Durva anyagú, fekete színű edénytöredék (*LVI. 18.*). Bekarcolt, egymást keresztező egyenes vonal és hullámvonaldíszek élénkítik. — 25. Szemcsés, barnás színű edényke pereme (*LVI. 19.*). — 26. Durva anyagú, piros színű, vízszintesen kihajló peremű edény töredéke (*LVI. 20.*) — 27. Durva anyagú, barnás edény töredéke. Egymással párhuzamos, bekarcolt hullámvonalak díszítik (*LVI. 21.*). — 28. Szemcsés anyagú, barna színű edénytöredék. Bekarcolt vízszintes párhuzamos vonalak és függőlegesen haladó pontsorok díszítik (*LVI. 22.*). — 29. Szemcsés anyagú, barna színű peremtöredék, ékalakú tüzelés díszíti (*LVI. 23.*). — 30. Szemcsés anyagú, barna színű edénytöredék, bekarcolt vízszintes párhuzamos vonalak és benyomott fogazott mintájú dísz láthatók rajta (*LVI. 24.*). — 31. Szemcsés anyagú, barna színű edénytöredék (*LVI. 25.*). A kihajló pe-

rem ferdén rovátkolt, a vállon ékalakú díszek haladnak körbe. — 32. Szemcsés anyagú, fekete színű edényperemtöredék. Bekarcolt párhuzamos vonalak, s alattuk ékalakú, egymás alá sorakozó díszek láthatók (LVI. 26.). — 33. Durva anyagú, piros színű edénytöredék, a perem egy kis részével. A nyak hajlásban bekarcolt párhuzamos vonalak látszanak, alattuk ferdén benyomott fogazásos dísz van (LVI. 27.). — 34. Függőleges nyakú, szürke, jól iszapolt öblös edényke töredéke. — 35. Hengeres falú, hullámvonaldíszű, szürke, jól iszapolt tál töredéke.¹²

Szörványként került elő a telep területéről egy őskori, kaptafamájú kőbalta.

A feltárt teleprész koráról az 1. gödörben talált gömbölyű szürke, jól iszapolt edények (LII. 1., 2., LIII. 4.) határozott útbaigazításokkal szolgálnak. Ezek valószínűleg helyi tradíciókból kifejlődő formák; jól datált sírokból több helyről is ismerősök az Alföld területén. Így a földeáki Kr. u. III. századra datált 1., 2., 4. sírokból,¹³ az Ernőháza—Kollinger féle, Kr. u. 220—300 közti időbe eső temető 16. sírjából,¹⁴ a Kr. u. III. század legvégére datált, Hódmezővásárhely—kopáncsi 3. sírből,¹⁵ a java részével a Kr. u. IV. századra eső Szentés—sárgaparti temető 12.,¹⁶ az ugyancsak IV. századi Klárafalva B temető 48.¹⁷ sírjából. A java idejével a Kr. u. IV. századra datálható Hortobágy—porosháti temetők anyagában is találkozunk ezzel a formával, mint pl. az I. temető 14., a II. temető 16., stb. sírjaiban.¹⁸

A felsorakoztatott adatokból nyilvánvaló, hogy a Szentitánya mögött feltárt teleprészen az élet legkorábban a Kr. u. III. század második felében indulhatott meg, de valószínű, hogy a IV. századba is átnyúlik. Az 1. gödörből előkerült kőbalta, a 3. és 5. gödörből bemutatott őskori edénycserepek, továbbá a szörványként ismertetett kőbalta arra mutatnak, hogy ebben a korban is volt itt élet. Hogy közelebbről az őskor melyik szakaszára gondolhatunk, azt a tanya előtt feltárt területrészen előkerült,¹⁹ s a péceli-kultúrához tartozó jellegzetes formájú és díszítésű edény (LII. 4.) árulja el.

Dr. Párducz Mihály.

¹² Típusa a Dolgozatok, 1939. XVIII. 1.-vel egyezik.

¹³ Dolgozatok, 1941. 92., 99. ll., XXVII. 1., 8., 18.

¹⁴ Archaeologiai Értesítő, 1940. I. kötet, 263. l., XLIV. 25.

¹⁵ Dolgozatok, 1942. 119., 120. l., 119. l. 2. kép, VIII. 1. ábra.

¹⁶ Párducz Mihály, Szarmatakor emlékei Magyarországon III., kéziratban meglévő munkájában lesz ismertette.

¹⁷ Lásd a 15. jegyzetet.

¹⁸ L. Zoltai, Die Hügelgräber der römischen Kaiserzeit in Hortobágy. Dissertationes Pannonicae, Ser. II. No. 11. 269—308. l. és M. Párducz, Die nähere Bestimmung der Hügelgräber der röm. Kaiserzeit in Hortobágy. U. o. 309—325. l.

¹⁹ Az itt előkerült leletek leírását lásd a jelen kötet 183—192. lapjain.